

Claus Bornemann:

Teorioverførsel eller mytedannelse? - nogle videnskabelige betragtninger over Grønland

Med grundlag i sin lange erfaring fra Grønlandsadministrationen tager forfatteren den nyeste Grønlandsforskning op til vurdering. Er den danske stats politik efter 1950 blot en videreførelse af kolonisystemet, lyder spørgsmålet. For at besvare dette må man studere intentionerne bag den statslige politik, som forfatteren mener har været at hæve levestandarden i Grønland. Et middel hertil skulle være erhvervssektorens privatisering. Dog var dansk kapital ikke videre interesseret. Kun små kapitaler blev investeret, hvorfor den ledsagende vidensoverførsel udeblev. Artiklen argumenterer mod opfattelsen, at der er sket en udbytning via bygge- og anlægssektoren, men anser mineloven af 1965 for et brud: efter denne er der åbnet for store privatkapitaler.

Satsning på privatisering er mislykkedes, mener forfatteren, men Grønlandspolitikken kan ikke af den grund erklæres for en fejltagelse.

I Politica, 10. årgang nr. 3, beskæftiger Ove Johansen sig med spørgsmålet om, hvorvidt hjemmestyret kan danne udgangspunkt for en videre grønlandsk selvstændiggørelse, hvis endelige mål kan rummes i den slagsordagtige formel "en grønlandsk udvikling på grønlandske betingelser".¹

Ove Johansen omtaler et forskningsprojekt på arkitektskolen i Århus, som blandt andet har resulteret i Jørgen Viemoses bog Dansk kolonipolitik i Grønland. Bogens formål angives at være "at bidrage til en afsløring af de betingelser en alternativ planlægning i Grønland må være baseret på". Ove Johansens artikel har som sit primære mål at yde et bidrag til, hvad man kunne benævne fase 2 i Jørgen Viemoses projekterede arbejde - nemlig at fremanalysere betingelserne for en alternativ "grønlandsk" planlægning af det grønlandske samfunds fremtid.

Det er med stor betænkelighed, at jeg har fulgt redaktørens opfordring til at skrive i dette videnskabelige tidsskrift; men jeg føler dog, at min lange Grønlandserfaring berettiger mig til at fremsætte nogle kommentarer til den nyere Grønlandsdebat. Når jeg i det følgende har en del indvendinger mod nogle af de nyere publi-

1) Ove Johansen, "Om rammerne for studiet af den grønlandske udvikling siden 1945", Politica, 10. årgang, nr. 3, 1978, pp. 124-147.

Claus Bornemann:

Teorioverførsel eller mytedannelse? - nogle videnskabelige betragtninger over Grønland

Med grundlag i sin lange erfaring fra Grønlandsadministrationen tager forfatteren den nyeste Grønlandsforskning op til vurdering. Er den danske stats politik efter 1950 blot en videreførelse af kolonisystemet, lyder spørgsmålet. For at besvare dette må man studere intentionerne bag den statslige politik, som forfatteren mener har været at hæve levestandarden i Grønland. Et middel hertil skulle være erhvervssektorens privatisering. Dog var dansk kapital ikke videre interesseret. Kun små kapitaler blev investeret, hvorfor den ledsagende vidensoverførsel udeblev. Artiklen argumenterer mod opfattelsen, at der er sket en udbytning via bygge- og anlægssektoren, men anser mineloven af 1965 for et brud: efter denne er der åbnet for store privatkapitaler.

Satsning på privatisering er mislykkedes, mener forfatteren, men Grønlandspolitikken kan ikke af den grund erklæres for en fejltagelse.

I Politica, 10. årgang nr. 3, beskæftiger Ove Johansen sig med spørgsmålet om, hvorvidt hjemmestyret kan danne udgangspunkt for en videre grønlandsk selvstændiggørelse, hvis endelige mål kan rummes i den slagsordagtige formel "en grønlandsk udvikling på grønlandske betingelser".¹

Ove Johansen omtaler et forskningsprojekt på arkitektskolen i Århus, som blandt andet har resulteret i Jørgen Viemoses bog Dansk kolonipolitik i Grønland. Bogens formål angives at være "at bidrage til en afsløring af de betingelser en alternativ planlægning i Grønland må være baseret på". Ove Johansens artikel har som sit primære mål at yde et bidrag til, hvad man kunne benævne fase 2 i Jørgen Viemoses projekterede arbejde - nemlig at fremanalysere betingelserne for en alternativ "grønlandsk" planlægning af det grønlandske samfunds fremtid.

Det er med stor betænkelighed, at jeg har fulgt redaktørens opfordring til at skrive i dette videnskabelige tidsskrift; men jeg føler dog, at min lange Grønlandserfaring berettiger mig til at fremsætte nogle kommentarer til den nyere Grønlandsdebat. Når jeg i det følgende har en del indvendinger mod nogle af de nyere publi-

1) Ove Johansen, "Om rammerne for studiet af den grønlandske udvikling siden 1945", Politica, 10. årgang, nr. 3, 1978, pp. 124-147.

kationer, er det ikke, fordi jeg vil vende mig imod den kritiske Grønlandsforskning, der finder sted på vore læreanstalter - den forekommer mig på mange måder nyttig. Det, som virker ubehageligt, er den firkantede måde, hvorpå flere forfattere behandler den historiske udvikling og ikke mindst motiveringen for den reformpolitik, der umiddelbart efter den 2. verdenskrig blev sat i værk i Grønland.

Samtidig forekommer det mig, at der i visse kredse hersker en noget romantisk opfattelse af de tidligere grønlandske samfund. Et begreb som "grønlandsk urkommunisme" vil næppe blive accepteret af etnografer og arkæologer. Jeg kan derfor tilslutte mig Uffe Østergaards bemærkning om, at det er en svaghed ved Jørgen Viemoses bog, at han ikke har overvejet karakteren af det eskimoiske samfund, som blev koloniseret, men uproblematisk har overtaget en forenklet materialistisk fremstilling fra en anden forsker. Det er, som Østergaard anfører, af stor betydning for den politiske diskussion i Grønland (og i Danmark) i dag at danne sig et uromantisk billede af det førkapitalistiske eskimoiske samfund og dets værdier med henblik på opbygningen af et alternativ til "danificeringen".²

1. Dansk imperialisme i Grønland?

Ifølge vor skolelærdom har Danmark gennem historien ført en human politik i Grønland, hvor hensynet til det grønlandske folks velfærd var hovedformålet, og hvor ønsket om udbytte først kom i anden række. Det er denne myte, den nyere litteratur søger at punktere. Som eksempler herpå kan henvises til den allerede omtalte bog af Jørgen Viemose Dansk kolonipolitik i Grønland,³ og til en antologi med titlen Grønland - imperialisme med dansk ansigt udgivet af en gruppe danske litteraturstuderende ved Københavns Universitet.⁴

Jørgen Viemose fastslår allerede i sit forord, at formålet med de danske aktiviteter i Grønland altid har været at opnå økonomisk gevinst, ikke til fordel for hele det danske folk, men for dele af det danske borgerskab - altid på bekostning af det grønlandske

2) Uffe Østergaard: Anmeldelse af Jørgen Viemose, "Dansk Kolonipolitik i Grønland", Politica, 9. årgang, nr. 3-4, 1977, pp. 217-219.

3) Jørgen Viemose, Dansk Kolonipolitik i Grønland, København: Demos, 1977.

4) "Grønland - imperialisme med dansk ansigt", Litteratur og samfund, nr. 19-21, København, 1977.

folk og den danske underklasse, som for det meste blandt andet via skatterne har været med til at sikre borgerskabets udbytte af kolonierne.

Nu vil ingen vel bestride, at Grønland indtil 1953 var en dansk koloni, og at der fra starten har været tale om dansk imperialisme i klassisk forstand. Man kan så rejse spørgsmålet, om danske i særlig grad har udbyttet Grønland og optrådt som typiske imperialister, eller om vi fortjener betegnelsen humane kolonisatorer, en betegnelse som vi plejer at smykke os med. I sin bog Ligestilling uden lighed søger Mads Lidegaard at påvise forskellige grundlæggende forskelle mellem kolonisationen i Grønland og den globale kolonisation, som den sammenlignes med.⁵ Hans hovedargument er, at Grønland igennem historien som regel har givet underskud. I de få perioder, hvor der var tale om overskud, blev øen administreret ud fra det princip, at overskuddet skulle komme grønlænderne selv til gode og bruges i selve landet. Denne opfattelse imødegås af såvel Viemose som af de danskstuderende, der i deres bog tager diskussionen op med Lidegaard.⁶

Jeg føler mig ikke kompetent til at blande mig i denne historiske debat. Hvis Danmark ikke har optrådt som udbytter, kan det måske skyldes, at der ikke var meget at hente i Grønland. Havde de grønlandske fjelde rummet lettilgængelige værdier, er det muligt, at den danske Grønlandspolitik havde fået et andet forløb. Vi er næppe så meget bedre end andre europæiske nationer.

Den danske indsats i kolonitiden er imidlertid ikke genstanden for denne artikel. Det, der interesserer mig - og for så vidt også Ove Johansen - er, om der er hold i den påstand, at dansk indsats efter 1950 blot er en direkte fortsættelse af den kolonipolitik, som Danmark har drevet i Grønland gennem mere end 200 år. At det er tilfældet, er hverken Viemose eller de danskstuderende i tvivl om. For dem er det klart, at nyordningen efter 1950 er en fortsættelse af dansk imperialistisk kolonipolitik, blot i anden forklædning. Den egentlige drivkraft bag aktiviteterne i Grønland efter 2. verdenskrig er efter Viemoses opfattelse den danske kapitals ønske

5) Mads Lidegaard, Ligestilling uden lighed, København: Schultz, 1973.

6) Grønland - imperialisme med dansk ansigt, op.cit., pp. 9-13.

(krav) om at anvende det grønlandske område.⁷

Ganske vist har Danmark i de forløbne 30 år ydet meget betydelige beløb til Grønland, men dels er hovedparten af disse penge gået tilbage i danske lommer, dels har de store investeringer haft det langsigtede mål at udvikle og fastholde Grønland som funktionsområde for kapitalen.⁸ Udviklingen af området betyder efter Viemoses opfattelse at etablere de produktionsforhold og de fysiske strukturer, som er nødvendige for kapitalens akkumulation i området. Med andre ord har investeringer på længere sigt haft det hovedformål at skabe grundlag for den private kapitalers profit i området.⁹ Gennem etablering af rigsfællesskabet i 1953 sikredes rigdomme i den grønlandske undergrund på langt sigt som dansk statseje. Med nyordningen var Grønland blevet integreret i den danske kapitalers aktivitetsområde. Investeringer i infrastruktur, uddannelse og sundhedssektor har været nødvendige for at tilvejebringe de almene betingelser for kapitalens udfoldelse, hævder denne litteratur.¹⁰

2. Er kolonipolitikken fortsat efter 1950?

Når man på nært hold har været vidne til udviklingen i Grønland efter 1950, forekommer disse beskrivelser af den nyere Grønlandspolitik misvisende. Jeg løber naturligvis den risiko at blive erklæret inhabil, fordi jeg som embedsmand har været deltager i processen. Men det er påfaldende, at der selv i de positive anmeldelser rejser sig tvivl om bøgernes behandling af tidsrummet efter 1950.

Eksempelvis efterlyser Ove Johansen en præcisering af betydningen af den danske imperialisme for Grønland efter den nyordning, der gennemførtes fra 1950, og hvis statsretslige udtryk var Grønlands statusændring i grundloven af 1953, hvor Grønland blev en ligeberettiget del af det danske rige.¹¹ Senere tilføjer han, at han finder det problematisk at anvende den "klassiske" imperialismeforms karakteristika til beskrivelse af den danske imperialisme i dette tidsrum.¹²

7) Jørgen Viemose, op.cit., p. 86.

8) Grønland - imperialisme med dansk ansigt, op.cit., p. 76 og p. 117.

9) Ibid., p. 90

10) Ibid., p. 13.

11) Ove Johansen, op.cit., p. 125.

12) Ibid., p. 126.

En anden usikkerhedsfaktor med hensyn til hvilke rationelle overvejelser der i danske beslutningstagerkredse blev gjort angående omlægningen af den "forældede" økonomiske politik, udgøres efter Johansens opfattelse af den reaktion, der udgik fra den danske opinion ved åbningen af Grønland: den åbenlyse sociale og sundhedsmæssige nød måtte skønnes at have øget det fra Danmark kommende pres for gennemgribende reformer i hele det grønlandske økonomiske grundlag.¹³

Grønlandskommissionen af 1950 og den politik, den kom til at danne basis for, indebar et markant brud på den hidtidige statslige økonomiske politik, og termen "dansk kolonialisme" må i henhold til Ove Johansen, ubetinget gives en anden betydning, når den anvendes til betegnelse af den danske stats adfærd over for Grønland efter nyordningens iværksættelse.¹⁴

Ove Johansen tager afstand fra den opfattelse, at den nyere Grønlandspolitik skulle være en direkte fortsættelse af den århundredgamle danske kolonipolitik, blot med et mere humant præg i valg af metoder etc. Det sker med følgende bemærkninger:

En beskrivelse/karakteristik af disse baner giver os blot ikke særligt dybtgående indblik i det afhængighedsforhold, Grønland anno 1978 står i til Danmark, og som videreførelse heraf - og denne artikels intention in mente - grønlandernes muligheder for at kunne udvikle et Grønland på egne betingelser. Dertil kræves en analyse som i sin betragtningsmåde er bredere end den, der i udviklingen blot ser en fortsættelse af den traditionelle kolonipolitik, hvor statsmonopolet opgives til fordel for privatkapitals penetrering, og hvor det statslige administrative apparat effektiviseres for at stimulere det private initiativ. Disse træk er helt klart til stede, men må ikke analyseres isoleret, det er nødvendigt at tolke dem ind i en bredere sammenhæng.¹⁵

Også Viemose er opmærksom på den folkestemning, der opstod umiddelbart efter krigen for reformer i Grønland, men han anser blot denne stemning som en legitimering af den danske kapitals aktiviteter i Grønland. Dog erkender han, at kapitalirrationelle faktorer satte deres præg på statens indsats, og han strækker sig så vidt som til at karakterisere den nuværende situation i og vedrørende Grønland som yderst kompliceret, idet han peger på, at økonomiske, militær-

13) Ibid., p. 127.

14) Ibid., p. 129.

15) Ibid., p. 134.

strategiske, socialpolitiske og flere andre motiver spiller ind.¹⁶

Uffe Østergaard kalder i sin anmeldelse Viemoses bog en forbillig politisk oplysende samfundsvidenskabelig historisk analyse, men han har dog også kritiske bemærkninger. Han anser det for et problem, som følger af den manglende teoretiske diskussion, at Viemose uproblematisk identificerer den objektive udviklings resultater med de bevidst formulerede subjektive hensigter hos de historiske handlende personer. Selv om Viemose efter Østergaards opfattelse har delvis kildemæssige belæg i de interne overvejelser i bureaukratiet, er det unuanceret at reducere hensigterne i kolonipolitikken til dens resultater. Derved afskærer man sig fra en total forståelse af den historiske virkelighed. Østergaard finder derimod, at det er yderst virkningsfuldt (og berettiget) i en politisk - agitorisk sammenhæng.¹⁷

3. En socialpolitisk målsætning i Grønland

I bevidstheden om at selv sagkyndige ikke anser de klassiske imperialisme-teorier for skudsikre, når det drejer sig om Grønlandspolitikken efter den 2. verdenskrig, tør jeg fremsætte den påstand, at Grønlandskommissionens betænkning af 1950 primært var båret af en socialpolitisk målsætning - et ønske om en generel hævn af grønlændernes levestandard. Jeg er opmærksom på, at jeg herved risikerer at blive stemplet som et offer for "socialstatsillusionen" - men det får så være.¹⁸

Det skal ikke nægtes, at udviklingen - navnlig i perioden 1950-70 - har været præget af dansk dominans, men det forekommer mig tvivlsomt, om der er belæg for at betegne den førte politik som imperialistisk. Det kræver i hvert fald som nævnt en nærmere præcisering af betydningen af dansk imperialisme. Til begrebet imperialisme knytter der sig efter min lægmandsopfattelse en form for økonomisk udbytning, som næppe kan påvises i Grønland i betragtning af, at der i denne periode er overført milliarder af kroner fra den danske stat. Det faktum ændres efter min mening ikke ved, at det er påvist, at størsteparten af disse penge er gået tilbage til Dan-

16) Jørgen Viemose, op.cit., p. 68 og p. 85.

17) Uffe Østergaard, op.cit., p. 219.

18) Grønland - imperialisme med dansk ansigt, op.cit., p. 13.

mark igen. Pengene er forinden dels gået til betaling af materialer og arbejdsydelser i forbindelse med de store investeringer til fremme af udviklingen (skoler, sygehuse, fiskeindustri anlæg etc.), dels har de været anvendt til aflønning af læger, lærere, mekanikere etc., hvis ydelser er kommet den grønlandske befolkning til gode.

Havde staten handlet ud fra samfundsøkonomiske interesser for riget som helhed, ville det utvivlsomt have givet bedre udbytte at anvende pengene i Danmark til etablering af motorveje, lufthavne, sygehuse, broer, forskning etc. Over for dette argument er det fremført, at vel har staten haft betydeligt underskud på Grønland i den nyere tid, men de store investeringer har haft et langsigtet perspektiv - nemlig at gøre det grønlandske samfund modent til kapitalismens indtog. Og der peges i denne forbindelse på det mest karakteristiske ved reformpolitikken, nemlig åbningen for privat kapital i Grønland. Spørgsmålet er imidlertid, om privatiseringen var et mål i sig selv eller blot et middel til at sætte gang i udviklingen. Besvarelsen af dette spørgsmål kræver en nærmere undersøgelse af motiverne for iværksættelsen af nyordningen og af beslutningsprocesserne.

4. Tiden efter 1945

Det var ikke imperialistiske ambitioner, der kendetegnede det danske folk og dets politikere i årene umiddelbart efter den 2. verdenskrig. Efter 5 års undertrykkelse var der i Danmark stor forståelse for den afkoloniseringsproces, der tog fart i de følgende år, og som blandt andet manifesterede sig med Indiens uafhængighed i 1947. Det var ikke længere velset at have kolonier, og derfor måtte Grønlands kolonistatus falde i øjnene.

Medens andre lande blev lagt i ruiner i krigens år, havde Grønland oplevet en udvikling, der gjorde det nødvendigt at finde nye veje i Grønlandspolitikken. Under adskillelsen fra Danmark havde grønlanderne haft en administration af mindre bureaukratisk karakter, end de var vant til. På grund af forsyningslinierne til USA havde de stiftet bekendtskab med varer, som de aldrig tidligere havde kunnet købe i de sparsomt forsynede grønlandske butikker. Folk opdagede, at der var en verden uden for Den Kgl. Grønlandske Handel. Det skabte ønsker om en ændret styreform og en stemning mod statsmonopolet i dets daværende form. Et kvikt hoved bemærkede en-

gang, at varekatalogerne fra det store amerikanske postordrefirma "Sears and Roebuck" har haft større betydning for Grønlands udvikling end Marxs skrifter.

4.1. Grønlandske røster

Da forbindelserne til Danmark knyttedes igen i 1945 var der blandt ledende grønlandere store forventninger om reformer. Typisk var en udtalelse af den senere grønlandske radiofonichef Frederik Nielsen. Han skrev den 1. juni 1945 i Grønlandsposten:

Vi må være forberedt på, at ved genoptagelsen af den direkte forbindelse med Danmark, står Grønland over for springet ind i en ny tid ... Vi må stille krav om, at Grønlands forbindelse med Danmark bliver klart præciseret. Udgør vi en del af Danmark med dansk indfødsret, eller udgør vi en kolonibefolkning med specielle love? Vi ønsker nærmere tilknytning til Danmark. Den europæiske kultur vil vi gerne beholde og udvikle, for den er vort eksistensgrundlag. Vi er gledet bort fra den gamle eskimoiske kultur, nu må vi tilpasse os i strømlejet, og det vigtigste middel er det danske sprog. Nationalfølelse består ikke i en fastholden i gamle skikke, men i at sikre betingelserne for slægtens beståen og udvikling.¹⁹

Avgo Lynge, der senere blev den første grønlandske folketingsmand, skrev i det samme år:

Lad os bare sige det åbent: vi ønsker udvikling inden for det danske rige til social, politisk, økonomisk og kulturel ligestillethed. Samme krav, samme pligter, samme chancer for danskere som for grønlandere eller med andre ord, vi ønsker ud af grønlanderens at gøre en god dansk borger.²⁰

Avgo Lynge var ikke nogen dansk "medløber" - tværtimod betragtedes han i danske kredse med nogen mistillid som noget i retning af en grønlandsk rebel. Men udtalelserne er karakteristiske for stemningen i ledende grønlandske kredse og forklarer noget om, hvorfor dansk Grønlandspolitik i de følgende årtier blev, som den blev.

Umiddelbart efter krigen var Grønlandsdebatten en sag mellem to grupper af embedsmænd: de der under krigen havde opholdt sig i Grønlands styrelse i København, og de der havde arbejdet i Grønland i de 5 krigsår. Den sidste gruppe ønskede reformer og blev heri støttet af ledende grønlandere. Men embedsmændene i København var

19) Grønlandsposten, 1945, nr. 11, p. 122.

20) Grønlandsposten, 1945, nr. 17, p. 224.

betænkelige. De frygtede en for hurtig åbning af Grønland til skade for den grønlandske befolkning. En grønlandsk delegation blev kaldt til København i foråret 1946, men resultatet af forhandlingerne med Grønlands styrelse blev en afgjort skuffelse for de "fremskridtsvenlige". Diskussionen fortsatte med uformindsket kraft og bredte sig nu fra de snævrere grønlandske cirkler til at blive en folkesag.

4.2. Dansk kritik

Myten om den danske Grønlandsadministrations fortræffelighed fik nogle slemme knubs i disse år. Forfatteren Ole Vinding skabte røre med sin bog Grønland 1945, hvori han rettede et voldsomt angreb på ledelsen af Grønlands styrelse. Det var ikke statsmonopolet som sådant, Vinding var ude efter, men den måde hvorpå det var blevet administreret. Resultatet af monoopolet var blevet en grønlandsk befolkning, der levede under de ringest mulige sociale forhold med bolignød, en forrygende tuberkulose, et dårligt organiseret erhvervs- liv og en i politisk og administrativ henseende næsten total umyndiggørelse. Vinding ønskede reformer, men han gik imod fantasierne om at lukke Grønland op for danske nybyggere. Heri var han enig med den "ortodokse" Grønlands-litteratur. Der var lidt nok til grønlanderne selv deroppe - for en dansker ville der efter Vindings mening slet ikke være noget at hente i Grønland.²¹

En journalistdelegation, der besøgte det lukkede land i sommeren 1946, var lige så kritisk, og virkningerne af kritikken udeblev ikke. I det følgende år steg Grønlandsdebatten til ukendte højder, og kravet om nedsættelse af en Grønlandskommission blev stadig stærkere.

4.3. Hans Hedtofts Grønlandsbesøg

Utilfredsheden blandt grønlandske politikere og stemningen i den danske befolkning var baggrunden for Hedtofts rejse til Grønland i 1948. Problemet for efterkrigens politikere var, at de havde arvet en koloni fra tidligere generationer. Det stod ikke i noget parti-program, at Danmark skulle forblive en kolonimagt. Men det problem

21) Ole Vinding, Grønland 1945, København: Gyldendal, 1946.

skulle løses: hvorledes afvikler man et tidligere koloniområde? At give grønlænderne selvstændighed var af praktiske grunde utænkeligt, og som det vil fremgå af de grønlandske udtalelser heller ikke ønsket af den grønlandske befolknings repræsentanter. Grønlænderne krævede ligestilling, og det opfattedes på daværende tidspunkt som et ønske om at få ligeret med danske i legal og ikke mindst i materiel henseende.

Under sit ophold i Grønland forelagde Hedtoft de samlede grønlandske landsråd et forslag om nedsættelse af en Grønlandskommission, der skulle tage stilling til en reformpolitik og en åbning af det hidtil lukkede land.

Efter et døgn's interne drøftelser svarede Gerd Egede på de samlede landsråds vegne. Med henvisning til, at det i betænkningen fra 1946 enstemmigt var vedtaget, at handelsmonopolet skulle bibeholdes indtil videre, udtalte han:

Men nu er Landsrådet af den opfattelse, at der foreligger tilstrækkeligt grundlag til at gå ind på gennemgribende ændringer; idet ønsket i befolkningen om erhvervsøkonomisk og kulturelt at komme på højde med andre nationer er blevet så stærkt, at Landsrådet ikke kan sidde det overhørigt. Det private danske initiativ gør sig netop stærkere gældende end hidtil ved at oplære grønlænderne til at drive erhverv ved anvendelse af de moderne fangstmetoder, og de frie grønlandske erhverv ønsker at gribe denne mulighed til samarbejde med de private danske erhverv. Dette ønske er nu så klart udtalt, at Landsrådet betragter virkeliggørelsen deraf som sin uafviselige opgave.²²

Hedtoft kunne således vende hjem med Landsrådets tilslutning til sine kommissionsplaner, og de, der fuglte ham på rejsen, berettede om det stærke indtryk, de elendige sociale forhold havde gjort på statsministeren.

Kort efter sin hjemkomst nedsatte Hans Hedtoft den store Grønlandskommission, der tog fat på sit arbejde i slutningen af januar 1949. Derved var startsignalet givet til den udvikling, som totalt har ændret det grønlandske samfund.

5. Kapitalens rolle

5.1. Var kapitalen interesseret i Grønland?

Det måtte være en ønskeopgave for en historiker at gå i gang med

22) De grønlandske landsrådsforhandlinger 1948, p. 75.

at forske i de beslutningsprocesser, der satte udviklingen i gang i Grønland. Hvad var de dybereliggende motiver? Og hvor fandtes de kapitalinteresser, som den nyere Grønlandslitteratur er så overbevist om var den egentlige igangsætter af udviklingen?

For den, der oplevede den periode, og som er bekendt med de tilgængelige dokumenter, er det vanskeligt at finde initiativer fra dansk kapitals side. Og er det nu så mærkeligt? Dansk kapital havde næppe større behov for ekspansion i efterkrigsperioden, hvor Danmark skulle opbygges efter besættelsestiden.

Grønland var et fjernt og ukendt område, og der var dengang ikke tiltro til, at landet rummede profitable mineralske forekomster, bortset fra kryolitminen, der var ved at være udtømt.

Infrastrukturen manglede, og hvad fiskeriet angik, ville en fiskeindustri være afhængig af usikre råvaretilførsler og stærkt svingende verdensmarkedspriser. Landets befolkning var fåtallig, boede spredt og frembød derfor ringe betingelser for etablering af en hjemmemarkedsproduktion. Som Ole Vinding skrev

for en dansker ville der slet ikke været noget at hente i Grønland.

Det viste sig da også, at den danske kapital ikke var interesseret i at etablere sig i den grønlandske produktion. Efter Ove Johansens mening skyldes dette, at dansk kapital i 50'erne for langt de fleste branchers vedkommende ikke havde noget behov for en ekspansion ud over de nationale (danske) grænser.²³

5.2. Privatiseringen

Som anført var det de toneangivende grønlanderers ønske at blive ligestillet med danske borgere. Derfor kan det ikke undre, at datidens grønlandske og danske politikere forestillede sig en grønlandsk samfundsudvikling så vidt muligt i de samme baner, som dem man kendte fra Danmark. Derved kom en liberalisering af erhvervslivet ind i billedet.

I sin tale til de grønlandske Landsråd den 4. august 1948 rejste Hedtoft spørgsmålet, om det ikke ville være en naturlig tanke at hente den kapital og de nødvendige tekniske hjælpemidler, som ikke fandtes i Grønland, i moderlandet. For Hedtoft var det store problem,

23) Ove Johansen, op.cit., p. 130.

under hvilken form dette kunne ske, således at mulighederne udnyttedes, og det garanteredes, at det varigt blev til Grønlands og grønlændernes gavn. Hedtoft udtalte:

Hvorvidt dansk erhvervsliv for eksempel gennem et af staten kontrolleret dansk/grønlandsk kompagni skal medvirke til at bringe kapital og initiativer herop, eller om spørgsmålet alene skal løses af grønlænderne og styrelsen selv ved andelsforetagender eventuelt med støtte fra Danmark eller om en kombination af danske foretagender og grønlandske andelsselskaber er den vej, man skal gå, tør jeg ikke udtale mig om endnu.

Og lidt senere sagde Hedtoft:

Det må naturligvis være en absolut forudsætning, at nyorienteringen gennemføres som hidtil under statens tilsyn og med garanti over for den grønlandske befolkning, at det ikke under nogen form bliver udnyttet eller ladet i stikken ...²⁴

I Grønlandskommissionen var der enighed om at libearlisere det grønlandske erhverv og åbne for privat initiativ, men - som det blev sagt i Hedtofts tale - med særlig hensyntagen til den grønlandske befolkning og dennes muligheder for at overtage virksomheder.

Det skulle vise sig, at grønlænderne langt fra var konkurrencedygtige. Privatiseringen blev til fordel for danske erhvervsdrivende. Når man i dag ser på resultatet, kan det undre, at der kunne skabes et flertal for denne politik i en dansk-grønlandsk kommission. Det må imidlertid ikke glemmes, at statsmonopolet var under en heftig kritik og fik skyld for at hæmme alt initiativ i Grønland. Fortalerne for en liberalisering havde derfor ret let spil. Man forestillede sig, at et begrænset privat initiativ ville kunne fremme udviklingen og hjælpe det grønlandske erhvervsliv opad.

Der var også tvivl om, hvorvidt den danske stat ville være i stand til at tilvejebringe den kapital, der var fornøden for at gennemføre de tanker, der lå i Grønlandskommissionens betænkning. Derfor indeholdt betænkningen forslag om at tiltrække dansk kapital til Grønland, men der er ikke noget der tyder på, at det primære formål med reformpolitikken skulle være at åbne Grønland for dansk kapital.

Resultatet af privatiseringen blev et andetend forudset. Det var ikke store danske foretagender med kapital og know-how, der kom til Grønland for at sætte skub i udviklingen. Derimod nedsatte et stigende antal af de håndværkere og funktionærer, der var udsendt til

24) Grønlandsposten, 7. årg., nr. 15, 1948, p. 177.

Grønland i forbindelse med statens arbejde, sig som private erhvervsdrivende. Det var beskedent, hvad disse mennesker tilførte det grønlandske samfund af faglig viden og kapital. Ofte uden særlig faglig baggrund eller større erfaring kunne danske nedsætte sig som butikshandlende eller håndværksmestre og drage fordel af den pengeringelighed, som statens virksomhed skabte.

Erhvervstællingen i 1970 gav et klart billede af den danske dominans inden for den private sektor. På dette tidspunkt var omkring halvdelen af den samlede erhvervsaktivitet i Grønland på private hænder, og 40 pct. af de private virksomheder var grønlandsk ejede. Tællingen viste, at de danske virksomheder var dominerende, idet de beskæftigede ca. 4/5 af arbejdsstyrken og havde 5/6 af omsætningen. Denne udvikling kunne konstateres på trods af, at det var et politisk ønske, at det grønlandske erhvervsliv først og fremmest skulle præges af grønlandske virksomheder.

Erhvervstællingen i 1974 viser omtrent det samme resultat. Af de 732 private virksomheder ejedes de 38 pct. af personer født i Grønland, hvilket næsten nøjagtigt svarer til andelen i 1970.

Erhvervstællingen for 1974 er indtil videre den sidste tælling, der findes for Grønland. Den viser klart den danske dominans, og i det dokument, hvori tællingens resultater blev forelagt Grønlandsrådet, fastslås, at grønlænderne har stået svagt i konkurrencen mod de danskejede virksomheder i Grønland, og at mange i årenes løb havde måttet opgive deres virksomhed. Som årsag hertil peger oplægget på grønlændernes manglende etablerings- og driftskapital og leverandørkreditter samt deres ukendskab til privat erhvervsvirksomhed, og de krav der stilles såvel faglig og organisatorisk, som økonomisk og regnskabsmæssigt.²⁵

6. Forsøg på Grønlandisering

I betragtning af at det var et politisk ønske, at det grønlandske erhvervsliv først og fremmest skulle præges af grønlandske virksomheder, er det forståeligt, at erhvervstællingerne vakte bekymring selv i de borgerlige partier. I Grønlandsrådet førtes hyppige debatter om, hvorledes man kunne sikre, at grønlænderne fik størst mulig indflydelse på erhvervslivet.

25) Grønlandsrådets dokument 10/76.

Fra rådets første år findes et dokument, hvori der peges på det dilemma, der præger erhvervspolitikken i Grønland. På den ene side er man i vidt omfang gået ind for statsdrift for at sikre den grønlandske befolknings medvirken i erhvervsudviklingen og for at hindre fremkomsten af de private monopoler. På den anden side erkendes det, at en vis privatisering kunne skabe mulighed for, at det grønlandske erhvervsliv såvel på anlægs- som på driftssiden blev mere effektivt og dynamisk og præget af større omkostningsbevidsthed.²⁶

I dokumentet diskuteres, hvorledes de forslag, der lå i betænkningen fra Grønlandsudvalget af 1960 om overdragelsen af statsvirksomheder til private kunne gennemføres, uden at det skete til skade for det grønlandske samfund. Der peges på tendenserne til dansk dominans i erhvervslivet og på de problemer, der rejser sig for den grønlandske befolknings udfoldelsesmuligheder. Derfor advares der mod at overdrage statsvirksomheder til enkeltpersoner og i stedet anbefales andelsforeninger som en egnet dirftsform - først og fremmest inden for detailhandelen. Ved at vælge andelsformen kunne man fjerne betænkelighederne ved privatiseringen, og derfor foreslås det i dokumentet, at statsbutikkerne afvikles i takt med, at der på de enkelte steder dannes andelsforeninger.

En anden farbar vej ville ifølge dokumentet være aktieselskabsformen, hvor den grønlandske befolknings interesser kunne sikres ved, at en betydelig del af aktiekapitalen forbeholdes Landsrådet eller staten.

Endelig kunne man i tilfælde, hvor der var behov for at tilføre en erhvervsgren særlig fagkundskab eller initiativ, overdrage en statsvirksomhed til private ved udstedelse af en forpagtningskontrakt og derved sikre, at virksomheden senere kunne overdrages til grønlanderne.

For administrationen var hensynet til dansk kapital irrelevant, og bestræbelserne gik i retning af at sikre erhvervsvirksomhederne for grønlanderne og så vidt muligt for grønlandske fællesskaber.

I bekendtgørelsen af november 1969 om støtte til erhverv i Grønland udtaltes det, at støtten skulle administreres således, at den primært sikrede den grønlandske befolkning mulighed for at deltage i erhvervsudviklingen.

26) Grønlandsrådets dokument 77.

Endvidere foresloges det, at staten skulle opkøbe de virksomheder, som havde været ejet af danske, som forlod Grønland med henblik på overdragelse på grønlandske hænder. Indtil en grønlandsk overtagelse var mulig, burde staten (Grønlands Tekniske Organisation eller KGH) drive virksomheden.

For at styrke det grønlandske element i det private erhvervsliv blev det foreslået at udskyde overdragelsen af flere statsvirksomheder til det tidspunkt, hvor grønlandske virksomheder (blandt andet andelsforeninger) var parate til at overtage funktionerne.

Den danske dominans inden for erhvervslivet og på arbejdsmarkedet fortsatte imidlertid, og i 1970 havde Grønlandsrådet atter en drøftelse af, hvorledes man kunne fremme anvendelsen af grønlandsk arbejdskraft navnlig inden for de tekniske områder. Rådet fik forelagt et 10-punkts program, der skulle sikre den grønlandske arbejdskrafts beskæftigelse, og dette program, der blev vedtaget enstemmigt, kom til at danne grundlaget for en lang række aktiviteter inden for Grønlands Tekniske Organisation.²⁷

I 1972 havde Grønlandsrådet påny en debat om, hvilke midler der kunne fremme anvendelsen af grønlandsk arbejdskraft og støtte de grønlandske virksomheders udvikling. Et oplæg beskrev i endnu skarpere vendinger end før den skæve udvikling, og der opregnedes midler, der kunne tænkes anvendt til støtte ved etablering og til stabilisering og udvikling af de grønlandsk ejede virksomheder. Ikke mindst understregedes nødvendigheden af konsulentbistand og gennemførelse af kurser.²⁸

Fra midten af 70'erne skete en opbremsning af privatiseringen, og der blev ikke overdraget flere statsvirksomheder til privatpersoner.

Debatterne i Landsrådet og i Grønlandsrådet i 60'erne og 70'erne synes tydeligt at vise, at der ikke har været noget politisk ønske om at sikre dansk kapitals ekspansion i Grønland. Tværtimod diskuteres der i en stribe af dokumenter, hvilke muligheder man har for at dreje udviklingen bort fra den danske dominans i retning af en Grønlandisering af såvel erhvervslivet som arbejdsmarkedet.

27) Grønlandsrådets dokument 30/70 og 27/77.

28) Grønlandsrådets dokument 23/72.

7. Myten om den billige arbejdskraft

I denne forbindelse er der også grund til at gøre op med myten om, at dansk kapital er blevet tiltrukket til Grønland for at udnytte den billige arbejdskraft. Allerede på Landsrådsmødet i 1959 drøftedes spørgsmålet om den grønlandske arbejdskraft, og det blev her hævdet fra Grønlands Tekniske Organisations side, at det ville være mere økonomisk at anvende dansk arbejdskraft.²⁹

Selv om de grønlandske lønninger ikke er på højde med de danske, har de været stærkt stigende i de sidste 15 år. Det er påfaldende, at de private danske virksomheder gennemgående beskæftiger flere danskere end grønlandere, hvorimod det omvendte er tilfældet med statsvirksomhederne, der er pålagt en forpligtelse til at sørge for grønlandsk beskæftigelse.

8. Infrastrukturen

Det er endvidere blevet påstået, at investeringsplanlægningen har haft til formål at skabe en infrastruktur, der kunne åbne vejen for en dansk kapitalistisk ekspansion. Det er imidlertid kendetegnende for de investeringer, der er foretaget igennem de sidste 20 år, at de så godt som udelukkende har været rettet mod et grønlandsk behov, det være sig inden for fiskeindustrien eller den sociale sektor eller uddannelsen, og at kapaciteten helt er tilpasset den grønlandske befolknings vækst. De investeringsplaner, der hidtil er gennemført, tager ikke højde for en mulig udnyttelse af de grønlandske ressourcer, som i særlig grad måtte tiltrække kapitalens opmærksomhed.

9. Byggesektoren

Jeg har i det foregående forsøgt at argumentere for, at hovedmotivet med reformerne i Grønland var at højne grønlandernes velfærd. Motivet var ikke at fremme danske kapitalinteresser, som da også stort set har holdt sig borte fra landet.

En undtagelse er byggesektoren, hvor danske firmaer har hentet store fortjenester i Grønland. Denne udvikling, der er beskrevet i

29) Claus Bornemann, "Bliver den grønlandske arbejder forbigået?" [Tidsskriftet] Grønland, 1960, p. 462.

de årlige rapporter fra Grønlands Tekniske Organisation, er en følge af statens voldsomme investeringsaktivitet.

Jeg kan imidlertid ikke være enig i den påstand, at det skulle være den danske byggekaptal, der påvirkede staten til at investere i Grønland for at skaffe ekspansionsmuligheder for byggesektoren, således som det antydes i den nyere kritiske Grønlandslitteratur.³⁰ Det forekommer mig, at en sådan påstand billedligt talt er at spænde vognen for hestene. Det stemmer ikke med, at den kraftigste investeringsperiode i Grønland faldt i den sidste halvdel af 60'erne, hvor byggebranchen var fuldt beskæftiget i Danmark, og hvor det danske arbejdsmarked var overophedet. Hvorfor skulle staten i denne periode gøre en indsats for at beskæftige dansk byggekaptal? Tværtimod havde planlæggerne store vanskeligheder med at få overtalt teknikerne til at gå med til at realisere det ambitiøse investeringsprogram, som var i G-60 betænkningen. Tendensen i 70'erne til at lade lokale byggefirmaer afløse de store udsendte entreprenørfirmaer peger heller ikke i retning af en favorisering af dansk kapital. Ganske vist er de fleste lokale byggefirmaer ejet af danske, men det drejer sig for størsteparten om "afhøppede" udsendte håndværkere, som i Grønland har set deres chance for at blive mestre, men som næppe kan regnes med i de danske byggekaptalistes kreds.

10. Mineloven af 1965

Derimod erkender jeg, at der med vedtagelsen af mineloven af 1965 og de deraf følgende uddelinger af koncessioner tilsyneladende er sket en ændring af Grønlandspolitikken. Fra sidste halvdel af 60'erne og indtil hjemmestyret er Grønlandspolitikken ligesom kørt i to spor: ét præget af den hidtidige sociale udviklingspolitik, og et andet vedrørende mineralpolitikken. Om dette skal tages som et tegn på dansk "imperialisme", skal jeg undlade at kommentere, men givet er det, at med minelovens indførelse er der for alvor draget private kapitalinteresser ind i Grønlands udvikling.

I begyndelsen af 70'erne krævede Siumutpartiet mineloven ændret for at få fastslået, at den grønlandske befolkning havde ejendomsretten til mineralforekomsterne i Grønland. Med henvisning til rigsheden er dette krav som bekendt hidtil afvist fra dansk side. De-

30) Ove Johansen, op.cit., pp. 141 ff.

batten kulminerede i hjemmestyrekommissionen, hvor man vedtog et kompromis, der overlader styringen af ressourceområdet til et fællesråd bestående af danske og grønlandske politikere, hvor begge parter har vøtoret. Om dette er tilstrækkeligt til at sikre grønlanderne mod "udbytning", må tiden vise.

11. Motiverne har betydning!

Man kan spørge, hvorfor jeg bruger så mange kræfter for at påvise, at hovedmotivet i betænkningerne af 1950 og 1964 ikke var at åbne vejen for danske kapitalinteresser, når jeg alligevel må erkende, at der med mineloven af 1965 er skabt adgang for storkapitalen til de grønlandske områder. Og selv om man vil acceptere mine påstande vedrørende udspillet til den nye Grønlandspolitik, så er der måske kun tale om en socialpolitisk parentes i et længere udviklingsforløb, der fortsat vil være påvirket af udefrakommende økonomiske kræfter.

Jeg finder det imidlertid vigtigt, når man skal analysere udviklingen i Grønland, og herunder også de fejltagelser, der er gjort, at man holder sig de oprindelige motiver for øje og ikke forvrænger dem i bestræbelserne på at få dem til at passe til egne teorier.

Grønland har i de forløbne 30 år gennemgået en moderniseringsproces på linie med udviklingslandene i den 3. verden. Det er naturligvis overordentlig vigtigt, under hvilke økonomiske styringsformer en sådan udvikling foregår. Alligevel finder vi en række lighedstræk i kapitalistiske og socialistiske udviklingslande. Eksempelvis kan nævnes problemet om centralistisk eller decentraliseret styreform om befolkningens bosættelsesmønstre. Den meget kritiserede koncentrationspolitik i Grønland er baseret på de samme argumenter, som Nyerere benytter til at centralisere befolkningen i færre og større landsbyer i det socialistiske Tanzania. Problemer mellem befolkningen og de udsendte eksperter møder man overalt i udviklingslande, og i de fleste af disse lande har myndighederne vanskeligheder med at få motiveret den jævne befolkning til at gå entusiastisk ind for landets udviklingsplaner.

Det har betydning, når man skal bedømme udviklingen i Grønland, om fejl og overgreb er begået som følge af forkerte motiver, eller om problemerne er udsprunget af den moderniseringsproces, som 2/3 af verden i dag befinder sig i.

12. Den grønlandske indflydelse

Her vil det være på sin plads med nogle bemærkninger om den grønlandske indflydelse. Det er et gennemgående træk i nyere Grønlandslitteratur, at der tillægges grønlandske politikere en meget beskedent rolle. Ganske vist har udviklingen siden den 2. verdenskrig været dansk domineret, men derfra og til at reducere grønlandske politikeres indsats til i enkelte tilfælde at legitimere dansk inspirerede foranstaltninger er et alvorligt spring. Flere forskeres opfattelse af de grønlandske politikeres rolle nærmer sig efter min mening det diskriminerende. Det antages i dag uden diskussion, at udviklingen i Grønland i sin helhed er presset ned over den grønlandske befolkning, men det er en sandhed med visse modifikationer. Nedsættelsen af såvel G-60-udvalget som af hjemmestyre-udvalget og hjemmestyrekommissionen var således affødt af grønlandske politiske initiativer.

I 60'erne var der et stærkt grønlandsk pres for "normalisering", et krav der var skabt af grønlændernes ønske om at blive ligestillet med danskere. Et typisk eksempel var forhandlingerne i Landsrådet om lærlingelovens indførelse i 1961. Fra administrationens side gjorde vi Landsrådet opmærksom på, at den danske lærlingelov, der bygger på århundredgamle danske laugstraditioner, næppe var så egnet for Grønland, hvor der knapt nok fandtes en mesterstand. Landsrådet vedtog dog at anbefale indførelsen af lærlingeloven, og blev heri støttet af Grønlands Arbejdersammenslutning, der blandt andet bemærkede "Hvad der er godt nok for danske håndværkere er også godt nok til os".

Selv har jeg over en halv snes år ført forhandlinger om investeringsplaner med kommunalbestyrelserne overalt i Grønland, og det normale under disse forhandlinger har været, at vi som repræsentanter for den danske administration er blevet stillet over for ønsker og krav om flere boliger, skoleudvidelser, kajanlæg etc. Det var normalt ikke os, der pressede udviklingen ned over kommunalbestyrelserne under disse forhandlinger.

13. Er den danske Grønlandspolitik slået fejl?

I dag er det ved at blive et dogme, at den danske politik i Grønland er mislykket, og mange danske går i den anledning rundt med et skyld-

kompleks over for grønlænderne. Mon ikke det er for tidligt at drage endelige slutninger om den indsats, der i de sidste 25 år er gjort i det tidligere koloniområde? Hvem ved, om ikke fremtidens historikere vil vurdere denne epoke anderledes. Ganske vist kan der peges på mange mangler i dagens Grønland, men der har så sandelig også været positive træk i udviklingen.

13.1. Fremgang og problemer

Det er ubestridt, at Grønland i de sidste 20 år har oplevet en enorm materiel fremgang. Levestandarden er hævet betydeligt, boligmassen er udvidet og forbedret, den engang så forsømte folkeskole er nu færdigudbygget, produktionen er steget, driftige fiskere investerer i store rejekuttere, sundhedstilstanden er forbedret, og levealderen er fordoblet.

Ikke alene på det mætrielle område er der sket fremskridt. Grønland har i 70'erne oplevet et politisk gennembrud, hvor en ny generation af grønlandske politikere har forhandlet sig frem til hjemmestyre.

Også på den kulturelle front sker der noget. Interessen for grafik og skulptur er voldsomt stigende. Musik, sang og digtning med grønlandsk udgangspunkt og tekst blomstrer som ingensinde før. Nyligt kunne man i Kristeligt Dagblad læse denne overskrift "Grønlandsk musik i rivende udvikling", og grønlandske kunstudstillinger er ved at blive et hverdagsfænomen.

Men er denne unge generation af driftige fiskere, politikere og kunstnere ikke netop et resultat af den udvikling, som startedes i 1950? Bør hjemmestyrets indførelse ikke betragtes som en frugt af en lang indsats snarere end en reaktion mod en mislykket politik?

Udviklingen har haft alvorlige skyggesider. Grønland er blevet et klassesamfund med store sociale forskelle. Kriminalitet, spiritusmisbrug og kønssygdomme var vel kendt før nyordningen, men var ikke som i dag en svøbe for det grønlandske samfund.

Det alvorligste problem er vel nok, at den grønlandske velfærd i det væsentlige er skabt ved danske kapitaloverførsler og ved dansk arbejdskraft med det resultat, at det grønlandske samfund i dag er afhængig af en årlig kapitaloverførsel på 1 1/2 mia. kr. samtidig med, at 5000 danskere er beskæftiget på det grønlandske arbejdsmarked. I det følgende vil jeg omtale en række forhold, som

efter min mening har været medvirkende til, at udviklingen ikke er forløbet så harmonisk, som man kunne ønske - uden at jeg på indeværende tidspunkt tør drage den konklusion, at politikken har været mislykket.

13.2. Glemte vi at tage grønlænderne med?

Tilstedeværelsen af mange tusinde danske i Grønland har nok været en af de hårdeste belastninger i det dansk/grønlandske forhold. I forhold til befolkningstallet ville det svare til, at Danmark ved modtagelsen af Marshall-hjælpen umiddelbart efter den 2. verdenskrig var blevet invaderet af 450.000 amerikanske eksperter og arbejdere, der skulle bistå os med vort lands udvikling. Uanset hvor korrekt disse amerikanere havde optrådt, ville de have været en belastning for samfundet, og det kan da heller ikke undre, at mange grønlændere og ikke mindst den unge generation er godt trætte af danskerne, uanset at dette normalt ikke manifesterer sig i et såkaldt "danskerhad".

Selv om den erhvervsaktive del af den grønlandske befolkning næppe alene kunne have gennemført de ambitiøse reformprogrammer - over halvdelen af den grønlandske befolkning var dengang under 19 år - er det nærliggende at rejse spørgsmålet, om det ikke havde været muligt at undgå en så kraftig invasion af danske. En del af svaret ligger i forsømmelser på det erhvervsuddannelsesmæssige område.

Problemet opstod allerede i forbindelse med den første Grønlandskommission fra 1948, som nærmest opfattede den indsats, der var behov for som et "crash program", der skulle afhjælpe de værste mangler i samfundet, hvorefter grønlænderne, når den relativt kortvarige opbygningsperiode var slut, skulle falde tilbage til den sædvanlige erhvervsrytme om end på et højere niveau. Derfor gjaldt det om at fastholde den grønlandske befolkning i de traditionelle erhverv fangst og fiskeri og holde dem fra bygge- og anlægssektoren, således at man ikke risikerede, at mange grønlandske bygningsarbejdere blev kastet ud i arbejdsløshed, når opbygningsperioden var slut.

At dette var en fejlvurdering, kan de fleste se i dag. Det er en af årsagerne til, at der til stadighed har været mangel på faglært grønlandsk arbejdskraft. Det var i øvrigt ikke sådan, at Grønlands-

kommissionens betænkning helt negligerede den faglige uddannelse. Betænkningen indeholdt et forslag om opførelse af en teknisk skole, men det er kendetegnende for udviklingen, at først i 1970 blev en grønlandsk fagskole indviet - 20 år efter kommissionens forslag!

Nu kunne man forestille sig, at de mange danske ville være travlt optaget af at uddanne deres grønlandske efterfølgere. Men sådan fungerede systemet ikke. Arbejdspresset var stort, og de fleste udsendte havde besvær nok med at klare deres egne opgaver. Der blev kun ringe tid til instruktion af grønlandske medarbejdere. Et tilbageblik viser, at det navnlig har været en pædagogisk indsats - taget i bredere forstand - det har skortet på i udviklingen. Eksempelvis anbefalede Landsrådet og Grønlandsrådet gentagne gange, at der blev ansat konsulenter til at vejlede grønlandske fiskere, handlende, entreprenører og andre erhvervsdrivende, men først i de allerseneste år er der oprettet en grønlandsk konsulenttjeneste med et ret sparsomt personale. Sådanne forhold er ikke enestående. Dem møder man i de fleste tidligere koloniområder, fordi faguddannelsen prioriteres langt under den boglige uddannelse, samtidig med at planlæggerne sjældent indleder en dialog med dem, de planlægger for.

Den nuværende leder af det grønlandske socialvæsen, landsstyremedlem Moses Olsen, skrev i 1970 i et åbent brev til danskerne følgende: "I har sandsynligvis misforstået jeres rolle, som egentlig skulle være af rådgivende og vejledende karakter, og i stedet er I gået hen og blevet bestemmende og opbyggende."³¹

13.3. Danskerne bliver for dårligt forberedt

At de mange danske har været en belastning for det grønlandske samfund, skyldes også, at de er blevet for dårligt forberedt til opholdet i Grønland. Mens eksperter og frivillige, der sendes til den tredje verden, gennemgår et længere forberedelseskursus, får danske, der sendes til Grønland, kun et nødtørftigt ugekursus, og det gælder endda kun en begrænset del af dette personale. Denne fremgangsmåde forsvares med, at Grønland på så mange måder er påvirket af Danmark, og at det ikke er så fremmedartet for en dansker at opholde sig i Grønland, som det ville være at komme til Afrika og Asien.

I 1975 afgav et ministerielt udvalg en betænkning vedr. uddannel-

31) Information, 30. april 1970.

se af personale, der udsendes til Grønland, men dens mange forslag om en forbedret forberedelse af de danske er endnu ikke blevet realiseret.

13.4. Privatiseringen

Mange danske, der kom til Grønland på udsendte kontrakter, så chancen ved at slå sig ned som private erhvervsdrivende. De tilførte ikke Grønland kapital, og deres faglige know-how var i mange tilfælde begrænset. Det blev således ikke den privatisering, som man antagelig forestillede sig i Grønlandskommissionen, nemlig at kapitalstærke danske med erfaring og know-how inden for visse områder (specielt fiskeriet) ville medvirke til at udvikle den grønlandske produktion og oplære grønlænderne i det moderne erhvervs-livs metoder.

På baggrund af den beskrevne danske dominans inden for den private sektor i Grønland må det være forsvarligt at konstatere, at privatiseringen har været en fejltagelse, idet den kun i begrænset omfang har aktiveret grønlænderne i erhvervslivet. For byggesektorens vedkommende er det påvist i en nylig udkommet afhandling Byggeri i Grønland, at privatiseringen af byggesektoren hverken økonomisk eller teknisk har været til fordel for Grønland, og det anbefales, at byggesektoren "afprivatiseres".³²

13.5. Hvorfor slog andelstanken ikke igennem?

Det har undret mange, at andelsbevægelsen ikke spiller en større rolle i Grønland - ikke mindst i betragtning af, at Danmark i udlandet anses som foregangsland for andelstanken, og uanset at det lige siden Hedtoft henvendte sig til Grønlands Landsråd i 1948 er blevet sagt, at andelstanken var et egnet middel til at løse de grønlandske erhvervsproblemer.

Der er nok to væsentlige årsager til, at andelsbevægelsen kun har haft begrænset succes i Grønland. De store statslige serviceinstitutioner, KGH og GTO har fungeret som et forsyningsmæssigt og teknisk sikkerhedsnet under den grønlandske befolkning. Der har ikke været nogen stærk udfordring til selv at tage et initiativ. Når

32) Kr. Kreiner og Axel Gaardslev, Byggeri i Grønland, København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne, 1980.

alt kommer til alt, er det lettere at lade staten sælge, end selv at skulle etablere en butik. Oprettelsen af et andelsforetagende i Grønland kræver en klar grønlandsk bevidsthed om selv at ville gøre en indsats.

Hertil kommer, at danske politikere er gået rundt om problemerne som katten om den varme grød. Der har været tradition for en tværpolitisk samling om Grønlandsproblemerne, og derfor har man bestræbt sig på at hænge ideologien i garderoben, når der har været Grønlandsproblemer på dagsordenen. Det har blandt andet resulteret i, at andelsbevægelsens tilhængere har været tilbageholdende i deres argumentation, og resultatet er blevet en ret pragmatisk erhvervs politik i Grønland, hvor man har vaklet mellem privatkapitalistisk drift, andelsforetagender og statsdrift. Først ved hjemmestyrets indførelse synes andelstanken for alvor at skulle slå igennem i Grønland.

13.6. Uddannelsespolitik

Som i andre tidligere koloniområder har uddannelsespolitikken været stærkt præget af moderlandets normer. Dansk sprog og danske læseplaner har domineret folkeskolen og den faglige undervisning. Mens undervisningssproget i kolonitiden i de små klasser var grønlandsk, opstod der i slutningen af 50'erne en tro på, at det ville fremme børnenes uddannelse, hvis de straks fra skolestarten blev undervist på dansk. Denne ordning blev indført med forældrenes fulde støtte i tillid til, at en god uddannelse ville sikre deres børns fremtid. I løbet af nogle år rejste der sig ud fra pædagogiske og nationale motiver en reaktion mod denne ordning, men manglen på grønlandksprogede lærere hindrede, at alle grønlandksprogede børn kunne blive undervist på deres modersmål. Først i sidste halvdel af 80'erne vil skolen råde over tilstrækkeligt mange grønlandksprogede lærere.

Tanker om at ændre undervisningsplanerne, så de i højere grad blev tilpasset det grønlandske samfunds behov, er næsten altid blevet mødt med indsigelser om, at en afvigelse fra danske normer ville sænke standarden. Om dette siger René Dumont i sin bog False start in Africa, at det er latterligt at føle, at alt hvad der ikke absolut er i overensstemmelse med europæiske (franske) normer kun kan betyde en sænkning af undervisningens standard.³³

33) René Dumont, False Start in Africa, London: André Deutsh, 1966, p. 90.

13.7. Koncentrationspolitikken

En af de alvorligste indvendinger mod Grønlandspolitikken har været rettet mod G-60-udvalgets forslag om at koncentrere størsteparten af investeringerne i de større byer, specielt i det isfrie område i Midtgrønland. Formålet har været at sikre helårsbeskæftigelse og en bedre offentlig service med hensyn til skoler, sygehuse etc.

Denne politik mødte imidlertid en voldsom modstand fra store dele af bygde-befolkningen, der ikke var interesserede i at flytte til byerne. Mod slutningen af 60'erne førte denne modstand til politiske resultater, idet en større del af investeringerne overførtes til bygderne. Det er imidlertid forkert, når det hævdes, at denne ændring af investeringspolitikken var en følge af nedskæringerne. Modereringen af koncentrationspolitikken var resultat af et voksende pres fra grønlandske og en del danske politikere, der fandt, at politikken havde for store menneskelige omkostninger.

Et væsentligt argument i debatten omkring bygderne er gået ud på, at man dér havde bevaret en grønlandsk livsform, som var gået tabt i de danificerede byer. Det er imidlertid et argument, som repræsentanterne for de større bygder tilsyneladende ikke har megen forståelse for, idet adskillige bygdefolk under investeringsforhandlingerne stædigt kræver "bystatus", uanset om dette skulle medføre en ændring af deres traditionelle livsform. En udvikling af bygderne må imidlertid foregå i et langsommere tempo, hvis det skal fastholdes, at det grønlandske samfund skal udvikles på egne præmisser. Og hermed er man inde på spørgsmålet om tempoet.

13.8. Tempoet i udviklingen

En af de væsentligste grunde til, at grønlænderne har haft svært ved at følge med i udviklingen, har været det stærke tempo, hvormed den er gennemført. I dagens Grønlandsdebat er det et hyppigt omkvæd, at udviklingen er gået for stærkt. Det må imidlertid ikke glemmes, at en væsentlig årsag til det forcerede tempo har været den befolkningsekspllosion, som startede med indførelse af det forbedrede sundhedsvæsen i begyndelsen af 50'erne. Fra 1950 til 1970, altså på 20 år, fordobledes befolkningen, og det har stillet krav til institutionspladser, skoler og nu, hvor de store årgange er blevet voksne, også til boliger og arbejdspladser.

Men dertil kommer også utålmodigheden hos den grønlandske befolkning, der ved grundlovsændringen i 1953 havde store forventninger om en højnelse af deres levestandard og en forbedring af forholdene i almindelighed. En hurtig gennemførelse af investeringsopgaver har ofte været prioriteret højere end muligheden for at indsætte grønlandsk arbejdskraft på disse opgaver. Som et frisk eksempel kan nævnes anlæggelsen af den nye flyveplads ved Godthåb - et projekt til omkring 100 mill. kr. Her påviste Grønlandsrådets sekretariat, at man ved at strække opgaven over 5-6 år kunne sikre, at grønlandsk arbejdskraft fik mulighed for optræning og lønnet arbejde ved dette byggeri. Men et flertal af de danske og grønlandske politikere fulgte en indstilling fra trafikudvalget om at opføre flyvepladsen i hurtigt tempo i løbet af 3 år. Dette lykkedes takket være en meget effektiv teknisk indsats med indsættelse af store maskiner og udsendt arbejdskraft, men til gengæld fik det grønlandske samfund kun meget ringe andel i de 100 mill. kr.

Det er stadig, som om man i Grønland ikke rigtig fatter, at der er en sammenhæng mellem den fart, hvormed man gennemfører investeringer og de muligheder, grønlænderne har for selv at komme med i legen.

13.9. Afvandringen

I slutningen af 60'erne så politikerne med nogen bekymring på de fortsat stigende kapitaloverførsler til Grønland. Samtidig rejste der sig tvivl om, hvorvidt landets hovederhverv, fiskeriet, på længere sigt ville være i stand til at skaffe lønsom beskæftigelse til den hurtigt voksende grønlandske befolkning.

Da der dengang var gode beskæftigelsesmuligheder i Danmark, opstod tanken om at give nogle grønlændere mulighed for at afvandre til Danmark under organiserede forhold. Det formuleredes i perspektivplanen således:

Der er derfor rejst det spørgsmål, om tiden ikke er inde til at overveje en alternativ Grønlandspolitik, hvorefter befolkningens størrelse gradvis søges stabiliseret ved nedbringelse af fødselstallet og gennem afvandring.

Tanken blev drøftet uden større dramatik i grønlandske kredse, og selv en oprigtig nationalist som Moses Olsen kunne i en kronik i Berlingske Tidende i maj 1970 skrive følgende:

Der må her straks siges, at en vis afvandring uden tvivl vil finde sted på længere sigt, allerede af den grund, at der må være grænser for hvor mange mennesker, der med rimelig eksistensgrundlag kan leve i Grønland. Det vil være urealistisk at lukke øjnene for dette, selv om det må være det allersidste, man griber til. Der må ikke finde en massiv udvandring sted som følge af en forfejlet Grønlandspolitik!³⁴.

For at tankerne om en begrænset afvandring ikke skulle skabe misforståelser omkring målsætningen i øvrigt, hed det videre i perspektivplanlægningen:

Den problemstilling, der er rejst med hensyn til delvis afvandring til Danmark, bør ikke tilsløre den kendsgerning, at perspektivplanlægningen sigter mod udbygningen af et funktionsdygtigt grønlandsk samfund. På grund af usikre erhvervsmuligheder og de stadigt voksende kapitaltilskud søges befolkningen ganske vist stabiliseret på et lavere niveau end tidligere antaget, men såfremt planerne gennemføres, skulle der i 1985 findes et facetteret grønlandsk samfund med et indbyggertal på godt 55.000 eller 19 pct. flere end i 1970.³⁵

Uanset denne udtalelse kan man i bogen Grønland - imperialismen med dansk ansigt læse følgende bemærkninger:

I 1970 i perspektivplanen for Grønland blev fiskeriet officielt opgivet sammen med koncentrationspolitikken, i stedet for hvilken en aktiv udvandringspolitik til Danmark som løsning på arbejdsproblemet trådte.

Og det tør man påstå om en plan, der foreslår investeringer på 425 mill. kr. til udvikling af det grønlandske fiskeri i perioden 1971-1985!

Med den voksende arbejdsløshed i Danmark og efter hjemmestyrets indførelse er talen om organiseret afvandring forstummet. Til gengæld finder der en nedsivning sted af unge grønlændere til Danmark, en foreteelse der skaber problemer for såvel det grønlandske som det danske socialvæsen.

13.10. Standarden

Takket være at Grønland med grundloven i 1953 blev en del af Danmark, er udbygningen af den offentlige sektor sket i en standard, der stærkt nærmer sig den danske - altså i en meget høj standard. Derved adskiller de grønlandske bebyggelser sig fra tilsvarende an-

34) Berlingske Tidende, 7. maj 1970.

35) Perspektivplan for Grønland 1971-85, p. 33.

dre steder i arktiske områder (Alaska, Canada, Sibirien). Der har lejlighedsvis været rejst kritik af, at man har udbygget i en standard, der ikke svarer til landets økonomiske formåen.

13.11. Grønland - et u-land?

Det er påfaldende, at Grønlandspolitikken altid har været ført uden forbindelse til Danmarks bistandspolitik i øvrigt. Der har indtil de seneste år været et jerntæppe mellem Grønlandsadministrationen og Danida, og det uanset at en række problemer i u-lande og i Grønland er parallelle. Det er diskuteret frem og tilbage, om Grønland er et u-land, men givet er det, at visse karakteristika har Grønland fælles med u-landene. Det gælder således det lave uddannelsesniveau, mangelen på igangsættere og ledere (management og entreprenørship) og den ubetydelige egenkapitaldannelse.

På andre områder adskiller Grønland sig fra u-landene: ved den meget høje kapitalimport, den højere levestandard, den udbyggede infrastruktur, en bedre offentlig service og fraværet af analfabetisme i snævrere forstand.

Alligevel er det at beklage, at der ikke har været et større samspil mellem danske u-landskredse og Grønlandstjenesten. Det ville utvivlsomt have givet en inspiration til alle parter. Som Niels Højlund skriver i sin bog Krise uden alternativ:

Grønlandsarbejdet gik glip af de incitamentter til nytænkning og utraditionelle løsninger, som kunne være kommet fra de folk, der arbejder med udviklingsproblemer, og på den anden side var der altså ingen i u-landsarbejdet, der kom til at nyde godt af de eneste erfaringer med et tidligere koloniområdes udviklingsproblemer, vi har haft, inden for vort eget lands og vor egen forståelses horisont. Det har sikkert været til skade for begge parter. Og muligvis også for grønlænderne. De kunne have fået chance for en mere realistisk erkendelse af deres situation ved sammenligning med andre. Mærkeligt nok har emnet været så godt som tabu i den lokale debat i Grønland.³⁶

14. Kan hjemmestyre danne udgangspunkt for en udvikling på grønlandske betingelser?

14.1. Begrænsninger

For at besvare dette spørgsmål må man først gøre sig klart, hvilke

36) Niels Højlund, Krise uden alternativ, København: Gyldendal, 1972, p. 161 f.

begrænsninger, der ligger for hjemmestyrets handlefrihed.

Grønlands befolkning lever i et område, der med hensyn til klima og ressourcer er på grænsen af de menneskelige eksistensmuligheder.

Grønland savner ressourcer. Mulighederne for at finde og udnytte olie, mineraler og vandkraft er endnu så uklare, at de i øjeblikket må lades ude af betragtning. Afgørende betydning for den grønlandske økonomi kan disse ressourcer tidligst få i slutningen af 80'erne, men disse muligheder kan på den anden side blive afgørende på langt sigt.

Grønland er i kraft af sin geografiske placering tæt ved USA og Canada og som en del af det danske rige snævert knyttet til den vestlige verden, hvilket for øjeblikket manifesterer sig ved medlemskab af NATO og EF. Selv om hjemmestyret muligvis løsner Grønland fra EF, vil grønlænderne dog fortsat være påvirket af Fællesmarkedet, så længe Grønland er tilknyttet Danmark. Og selv om man forestillede sig Grønland løsnet fra EF, ville det dog et langt stykke være en formel løsgørelse på grund af Grønlands store afhængighed af sin udenrigshandel.

Dertil kommer det helt afgørende bånd for hjemmestyrets handlefrihed, der ligger i, at det grønlandske samfund er afhængig af en årlig kapitaloverførsel på 1,5 mia. kr. fra den danske stat til drift og anlæg inden for det grønlandske samfund.

Den teoretiske mulighed foreligger, at der gøres så gode fund af mineraler (eksempelvis olie), at det muliggør Grønlands økonomiske uafhængighed af den danske stat. Men hvad enten det drejer sig om et oliefund, udnyttelse af vandkraft eller udvinding af de konstaterede mineralforekomster af jern, uran, molybdæn etc., vil en udnyttelse kræve meget store investeringer og tilkaldelse af en hærskare af fremmede eksperter og specialarbejdere. Det betyder, at Grønland i et sådant tilfælde vil blive afhængig til anden side. Dertil kommer, at udnyttelsen af grønlandske mineralforekomster og af vandkraften vil skabe problemer af økologisk, kulturel og socialpsykologisk art.

Det er derfor vanskeligt at komme uden om den konklusion, som en projektgruppe ved Ålborg Universitetscenter i maj 1977 nåede til, nemlig at mulighederne for en udvikling på grønlandske betingelser ikke ser særlig gode ud, idet enhver igangsættelse af en virkelig

kapitalgivende produktion næppe samtidig vil kunne tilgodese grønlandernes interesser.³⁷

14.2. Muligheder

Selv om hjemmestyret således må se sin handlingsfrihed begrænset, vil der dog være mulighed for på relevante områder at dreje udviklingen i en mere grønlandsk retning.

Hjemmestyret har eller vil i de allernærmeste år overtage en række vigtige samfundsområder, hvoraf enkelte her skal nævnes. Det drejer sig om kommunalforvaltningen, opkrævning af skatter og afgifter, landsplanlægning, folkeskolen og erhvervsuddannelsen, arbejdsmarkedsforhold, erhvervsforhold i øvrigt, herunder statens fiskeri- og produktionsvirksomhed og det sociale område. Senere skal hjemmestyret overtage vareforsyningen, den interne passager- og godsbefordring, miljøbeskyttelsen og sundhedsvæsenet.

14.3. Erhvervspolitikken

Trods påstandene om at Grønland er solgt til kapitalen, er erhvervslivet dog for omkring 50 pct.s vedkommende stadig på offentlige hænder. Det gælder de store fiskeindustrier, trawlere, skibsværfterne og en række større supermarkeder - altså de største arbejdspladser i landet. I de byer, hvor Den Kgl. Grønlandske Handel ikke har supermarkeder, findes der andelsbutikker.

Siumutpartiet, der er indehaver af regeringsmagten, går ind for en erhvervsudviklingspolitik, der primært sigter mod at udnytte landets levende ressourcer, de såkaldte grønlandske produkter, og det vil sige at støtte fangst- og fiskerierhvervene. Siumut mener, at olieudvinding og minedrift kan forstyrre de oprindelige erhverv og kan vælte livsrytmen i de grønlandske lokalsamfund. De kræver milliardinvesteringer, som vil give de multinationale selskaber urimelig stor indflydelse og skabe yderligere udenlandsk dominans i Grønland, siges det i Siumuts program. Siumut udelukker dog ikke råstofudvinding, når det finder sted i nøje balance med det grønlandske arbejdsmarked og det grønlandske samfunds behov under skyldig hensyntagen til miljøet. Det grønlandske landsstyre er i dag navnlig

37) Storgruppe 7621, Erhvervsgrundlaget for selvstyre, Ålborg: AUC, 1977.

interesseret i at fremme udviklingen af vandkraft og af kulressourcerne.

Udnyttelsen af mineralforekomsterne skal som nævnt ske i et snævert samarbejde med den danske stat. Selv om det skulle lykkes grønlænderne med tiden at få fuld rådighed over ressourcerne, vil de næppe kunne klare sig alene under forhandlinger med de multinationale selskaber. Der ligger imidlertid en mulighed i at søge bistand hos FNs "resources and transport division", der siges at råde over nogle af verdens bedste eksperter på de forskellige områder inden for kortlægning af ressourcer.

Siumutpartiet går ind for en overordnet økonomisk politik, der støtter fællesskabstanken ved på andelsbasis at løse de erhvervs-mæssige opgaver i Grønland og prioriterer støtte til grønlandske selskaber med et bredt grundlag i den grønlandske befolkning sigtende mod en bred erhvervsudvikling i bygd, by, kommune og region. Man ønsker i den anledning at indføre en lovgivning, der i særlig grad støtter andelsvirksomhed i Grønland.

Ved overtagelsen af de store fiskeindustrier, trawlerne og erhvervsstøttefonden vil hjemmestyret være i stand til at kontrollere udviklingen inden for fiskeriet. Dertil kommer, at Den Kgl. Grønlandske Handels butikker og brugsforeningerne er prisførende, og når hjemmestyret overtager ansvaret for forsyningsvirksomheden, må det være muligt at få et samarbejde i gang mellem de tidligere KGH-butikker og andelsbevægelsen for derigennem at sikre de grønlandske forbrugeres interesser.

Mulighederne inden for fiskerierhvervet synes bedre end i 70'erne. Hvis det lykkes hjemmestyret at håndhæve 200 sømiles-fiskerigrænsen for grønlandske fiskeriinteresser og at få udlignet forskellen mellem de profitable lakse- og rejefiskerier og det underskudsgivende torskefiskeri gennem eksempelvis pålæggelse af en eksportafgift, vil det være muligt at drive et rentabelt fiskerierhverv i Grønland. Men et eventuelt overskud fra dette erhverv vil langt fra kunne dække det tilskud, som årligt ydes til Grønland af den danske stat.

Det er bemærkelsesværdigt, at det nye hjemmestyre satser på fiskerierhvervet som Grønlands hovederhverv. Det fortsætter den linie, som er lagt i de store kommissioner og gennem Grønlandsrådets og Landsrådets hidtidige arbejde. Og det viser, at grønlænderne ikke er enige i den kritik, der fra dansk side er rettet mod den ensi-

dige erhvervsudvikling i Grønland.

Hjemmestyret står imidlertid med meget store beskæftigelsesproblemer. Der skal ifølge de foreliggende prognoser skaffes et meget stort antal arbejdspladser i de kommende 10 år. Derfor er der al mulig grund til at overveje alternative produktionsmuligheder. Det har allerede i flere år været forsøgt, ikke mindst inden for Grønlands Tekniske Organisation, hvor man har gennemgået en række muligheder for inden for byggesektoren at skabe nye beskæftigelsesmuligheder. Det er imidlertid vanskeligt at skabe en hjemmemarkedsproduktion, der kan konkurrere med storproduktion, men i kraft af besejlingsmonopolet skulle der være mulighed for hjemmestyret for at beskytte en hjemmeproduktion ved pålæggelse af afgifter og gennem en fornuftig fragsatspolitik.

14.4. Uddannelsessektoren

Også inden for uddannelsen har hjemmestyret mulighed for at præge udviklingen i en mere grønlandsk retning. Der er fra folketingets side kun stillet ganske få krav til det grønlandske skolevæsen. Det drejer sig om 9 års undervisningspligt, om befolkningens ret til gratis undervisning i folkeskolen og gratis undervisningsmaterialer. Indholdet af folkeskolen er det overladt til grønlænderne selv at bestemme, og derved skulle der være mulighed for at undgå de urimelige krav, der eksempelvis stilledes til eleverne i skoleloven af 1967, hvorefter grønlænderne var nødt til at læse tysk i realklasserne til trods for, at de i forvejen havde store problemer med at klare både deres grønlandske og det danske sprog samt engelsk. Det grønlandske sprog skulle kunne få betydeligt forbedrede vilkår, især når skolen i løbet af 80'erne får tilstrækkeligt mange grønlandsksprogede lærere. Men hovedproblemet følger med over i hjemmestyret, for det er trods alt et problem, hvor langt man kan gå i en grønlandisering af skølen, når samfundet er udviklet så stærkt, at der kræves en række specielle kvalifikationer hos borgerne, for at det kan fungere.

14.5. Arbejdsmarkedet

For så vidt angår arbejdsmarkedet, er der også bedre udsigter end tidligere. I løbet af 80'erne vil Grønland kunne blive selvforsy-

nende med arbejdskraft inden for de væsentligste områder. Samtidig er det omsider lykkedes at få gennemført bestemmelser om de grønlandske myndigheders ret til at udstede arbejdstilladelser, således at det bliver muligt at regulere tilgangen af arbejdskraft udefra. Det store problem bliver som sagt at skaffe de mange nye arbejdspladser, der er nødvendige i de kommende 10 år for at undgå stor arbejdsløshed.

14.6. Standarden

Endelig har hjemmestyret muligheder for at udnytte de økonomiske rammer bedre, hvis de er villige til at nedsætte standarden på en række områder. Den kan imidlertid blive svært, idet der er skabt behovskrav i det grønlandske samfund, som det vil være vanskeligt at afvise. Erfaringerne fra den grønlandiserede kommunalforvaltning tyder ikke på, at der hos de grønlandske politikere er større vilje til at finde nye veje med hensyn til den standard, Grønland udbygges i.

15. Har dansk forskning opgaver i Grønland?

Sandsynligvis får hjemmestyret behov for rådgivning i sine bestræbelser for at nå frem til alternative løsninger. Det er meget begrænset, hvad der findes af grønlandske forskere, og hjemmestyret har endnu ikke en særlig planlægningsafdeling. Der foreligger allerede i de seneste år en række bidrag fra danske forskningsinstitutter vedrørende boligbyggeri, arbejdsmarkedsproblemer, udnyttelse af råstoffer og trafikplanlægning.³⁸ Anvendt med den fornødne kritiske sans må sådanne indlæg i debatten kunne blive et værdifuldt supplement til det officielle materiale, som hjemmestyret til daglig arbejder med.

Der er allerede positive tegn på, at hjemmestyret er interesseret i et samarbejde med dansk samfundsforskning, men der er grund til at mane til forsigtighed. I den aktuelle situation vil behovet

38) Se som eksempler Kr. Kreiner og Axel Gaardslev, Byggeri i Grønland, København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne, 1980; Peter Bach og Jens Dahl, Vedr. udnyttelse af råstofferne i Grønland, København: Danmarks Tekniske Højskole, 1980; Jens Dahl og Karl Johan Lyberth, Grønlandske emigrantarbejdere, København: Institut for Eskimologi, 1980; Jørgen Kristiansen, Persontransport og samfund i Vestgrønland, Ålborg: Ålborg Universitetsforlag, 1980.

antagelig koncentrere sig om de mere konkret betonedede projekter, men i betragtning af, at Grønland er et gammelt koloniområde, vil det være nærliggende også at foretage mere generelle studier af forholdet mellem Danmark og Grønland og blandt andet afprøve de gængse imperialismeteorier, herunder også begrebsparret center-periferi.

Interessen for samarbejdet vil imidlertid forsvinde, såfremt forskningen får et alt for politisk-agitatorisk præg, og hvis danske videnskabsmænd er for ivrige efter at presse deres modeller ned over den grønlandske virkelighed.

Forsøg på teorioverførsel har interesse - men ikke mytedannelse!